

УДК 378

ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ПРИ ВИКЛАДАННІ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У КОЛЕДЖІ: СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД*Є.Б. Колеснікова*

У статті приділяється увага перевагам синергетичного підходу у викладанні гуманітарних дисциплін студентам коледжу.

Ключові слова: синергетика, навчально-виховний процес, духовність, духовні цінності, духовне відродження, духовний світ, мораль, моральні норми, духовно-моральне виховання.

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

XXI століття – це час, коли у світі іде дуже прискорений розвиток науки і техніки, досягнення відбуваються у таких сферах, про які до певного часу можна було тільки мріяти. І це дуже яскраво доводить сходження людської думки і необмежені можливості людини у пізнанні світу.

На фоні цього дуже непрезентабельний і навіть жахливий вигляд має духовність людини, її внутрішній світ, відсутність почуття патріотизму, невміння та небажання проявити повагу, дефіцит толерантності, милосердя і співчуття. Суспільство страчує свої гуманістичні функції і вже не є засобом і живильним осередком для духовного і морального розвитку особистості.

Ось чому великої уваги науковців вимагає питання щодо поліпшення ситуації, що склалася в цій сфері, удосконалення патріотичного й духовного виховання студентів. Отже, проблема морального та духовного відродження є дуже актуальною, оскільки це справа не лише освіти, а насамперед найважливіше завдання національної безпеки України.

Все частіше в психологічній та педагогічній літературі використовується поняття синергії. Автор цього терміна німецький фізик-теоретик Герман Хакен пропонує таке визначення: «Синергія – це спільний колективний ефект взаємодії великої кількості підсистем, який приводить до створення стійких структур і самоорганізації в складних системах» [2]. Слово «синергія» в перекладі з грецької мови означає «спільна дія».

Сучасне суспільство висуває нові вимоги до особистості і потребує якісних змін у системі освіти. Звернення до синергетичного аспекту цілком відповідає канонам сучасного суспільства, тому що освіта – це не процес передачі знань від вчителя до учня, не пропонування готових істин; освіта – це нелінійна ситуація відкритого діалогу; процес, що сприяє пробудженню власних сил того, хто навчається, співробітництву із собою та іншими учасниками освітнього процесу[1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми і на які спирається автор

Треба визнати, що вітчизняна педагогічна наука накопичила значний досвід у питаннях патріотичного виховання молоді. Проблем патріотизму торкались у своїх працях Г. Сковорода, К. Ушинський, І. Франко, А. Макаренко, В. Сухомлинський. У сучасній Україні тема патріотизму є однією з найгостріших. Її багатосторонні аспекти досліджують І. Бех, П. Ігнатенко, А. Бойко, М. Боришевський, Г. Філіпчук, С. Гончаренко, Ю. Завалевський, К. Чорна, О. Сухомлинська та інші.

За останні роки окремі аспекти цієї проблеми розроблялися в дисертаційних роботах Р. Петронговського, В. Коваль, О. Красовської, П. Оніщука, І. Охріменка, О. Стюпіної, С. Рашидової, Г. Коваль та ін. [9-10].

Дуже багато науковців зараз займаються синергетикою. Їхні дослідження формують у сучасному світі виміри загальнонаукової теорії систем (Г. Хакен, І. Прігожін, Є. Князева, І. Добронравова, В. Кушнір, С. Курдюмов, А. Назаретян [2 - 6] доводять, що системам, потенційно здатним до самоорганізації, не можна нав’язати шляхи розвитку).

Проблеми застосування принципів синергетики в освітній галузі стають предметом вивчення багатьох науковців (О.В. Вознюк, І.В. Єршова-Бабенко, А.В. Євтонюк, Є.А. Зеленов та ін.), які використовують синергетичну парадигму в осмисленні розвитку педагогічних процесів та в проектуванні освітніх систем [7 - 8, 11]. Вчені доходять висновку, що методологія синергетики принципово змінює погляди на процеси виховання та навчання. Згідно з синергетичним підходом у педагогіці системами, що самоорганізуються є викладач, студент та їхній взаємозв’язок. Відтак, педагогічна синергетика відображає нову парадигму освіти, втілюючи принцип міждисциплінарності та виявляє потужний ресурс у процесі виховання молоді.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Незважаючи на те що проблемам формування патріотизму і питанням синергетики присвячено багато наукових робіт, поєднання цих двох напрямків ще не отримало в педагогіці розробки, і праць, які безпосередньо розглядають ці аспекти, ми не знаходимо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Таким чином, завданням статті є дослідження особливостей використання синергетичного підходу при формуванні патріотизму студентів у процесі викладання гуманітарних дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

У своїй монографії «Теоретичні основи планетарного виховання студентської молоді» Є.А. Зеленов зазначає: «Синергетичний підхід до розв'язання педагогічних проблем є одним з перспективних нових напрямків розвитку педагогіки в сучасних умовах. Методологія синергетики може бути використана в освіті, якщо освіту представити як відкриту еволюціонуючу систему, що еволюціонує, вільну від жорстких форм приписуючого характеру. Крім того, людина як об'єкт освіти має розумітися як складно організована відкрита система, що обмінюється речовиною та інформацією з таким самим відкритим природним і соціальним світом. При такому підході кардинально змінюється розуміння змісту освіти. У синергетичному значенні освіта є безоб'єктний процес, тут суб'єкт і об'єкт тотожні. Це будівництво особистості самої себе зсередини на основі переробки всієї доступної інформації».

Синергетика як методологія освіти розкриває нове розуміння єдності людини та природи, природи та суспільства. Людина як частина системи, що саморозвивається, не може насильно її переробляти, не викликаючи катастрофічних наслідків. Тому освіта ХХІ століття має подолати відчуження людини від світу, повернути особистості цілісність. По суті, це революція в засадах освіти, що вимагає переосмислення багатьох ціннісних орієнтацій, способу життя, мислення, без чого неможливе просування людства до цивілізації нового типу [11].

Тому, на нашу думку, саме синергетика має використовуватись для відродження моральних цінностей людства. Одним із найсуттєвіших показників моральності людини є патріотизм. Без любові до Батьківщини, готовності примножувати її багатства, оберігати честь і славу людина не може бути громадянином.

На сучасному етапі завдання полягає в тому, щоб застосувати принципи творчої співпраці, які існують у природі, до людських стосунків. Тому що синергія каталізує, об'єднує і вивільняє величезну енергію, що присутня в людях. За законом синергії, сума властивостей організованого цілого має бути більше, ніж сума властивостей всіх елементів, які до нього входять. Закон синергії в організаціях та на підприємствах проявляється через співробітництво. Ось чому групова форма організації праці ефективніше, ніж індивідуальна. У літературі з менеджменту вже досить добре досліджений позитивний ефект синергії. Кожна організація базується на якихось складових її елементах. Кожен елемент має свій потенціал, свої функції і можливості. Завдання менеджера полягає в тому, щоб об'єднати зусилля окремих елементів у єдиний механізм і системно організувати взаємозалежну дію таким чином, щоб отриманий у кінці результат перевищував ефект одиночних дій, тобто $2 + 2 = 5$.

Позитивний результат приносить синергія і в навчальну аудиторію. Отже, хотілося найбільш докладно зупинитися на використанні синергетичного аспекту при викладанні гуманітарних дисциплін, оскільки саме на цих заняттях є змога сприяти формуванню патріотизму у студентів. Оскільки основними напрямками патріотичного виховання є: формування уявлень про сім'ю, родину, рід і родовід; краєзнавство; ознайомлення з явищами суспільного життя; формування знань про історію держави, державні символи; ознайомлення з традиціями і культурою свого народу; формування знань про людство.

Спеціаліст з проблем керівництва, сім'ї, міжособистісних відносин, особистої ефективності та розвитку особистості Стівен Кові вважає, що багато із по-справжньому вдалих уроків або семінарів балансують на самому краю хаосу. Синергія перевіряє, чи дійсно викладач і студенти відкриті для сприйняття принципу, відповідно до якого ціле більше суми його частин. Бувають моменти, коли ні викладач, ні студенти не знають напевно, що саме має відбутися. Усе починається в спокійній атмосфері, яка сприяє відкритості й бажанню людей пізнавати і вислуховувати погляди один одного. Потім проходить «мозкова атака», за правилами якої дух оцінювання підпорядковується духу творчості, уяві та інтелектуальної взаємодії. І тоді починає відбуватися щось феноменальне. Семінар повністю перетворюється завдяки радісному збудженню від нового імпульсу нової ідеї і нового напрямку, які важко піддаються визначенню, але майже відчутні всіма учасниками. Виникає така синергія, немов вся група спільно вирішила

відмовитися від старих сценаріїв і написати нові. І всі починають вірити, що учасники зможуть завдяки взаємодії глибше проникнути в суть речей, і що радість цього взаємного навчання і збагачення дасть потужний поштовх ще до більшого розуміння, пізнання і зростання [12].

З підтвердженням висловленого нам не раз доводилося стикатися при колективній підготовці заходів зі студентами коледжу – відкритих класних годин, конкурсів між навчальними групами. Замкнені, закриті в собі студенти починають відкриватися, стають активнішими, бо виникає загальна творча емпатія, що забезпечує більш глибоке осмислення, отримання нових знань. Студенти починають розуміти один одного блискавично, практично з півслова, з уривків фраз. І ось перед ними відкриваються, даючи поживу для роздумів, цілі світи, нові горизонти, нові парадигми з багатьма варіантами рішень і нові альтернативи. Досвід показує, що участь в синергетичному процесі значно вагоміша, ніж розмова про нього. Саме тому під час своїх семінарських занять з історії ми намагаємось використовувати інтерактивні форми навчання – розгляд проблеми при роботі в парах, у малих і великих групах, обговорення по колу, дискусії, диспути. При колективному обговоренні виникає взаємодія, члени групи пронизані духом синергії та творчості, а отже стають більш сприйнятливі до позиції своїх товаришів. Ефективність такого навчання, безумовно вище, ніж при традиційному викладі матеріалу викладачем і опитуванні студентів за викладеною темою. Крім того, відкритість і спільність приводить до згуртування членів навчальної групи, що для мене, як куратора, не менш важливо, ніж освоєння навчального матеріалу.

Таким чином, за словами Стівена Кові: «Хіба не може синергія створити новий сценарій для майбутнього покоління – такий, який би в більшій мірі орієнтувався на служіння і позитивний внесок та був би менш егоїстичний і націлений на суперництво; який би відрізнявся більшою відкритістю, великою довірою, великим бажанням дати і був би менш поблажливим, оборонним і розважливим; який ніс би в собі більше любові і турботи і менше почуття власності й прагнення судити?». Синергія – це ефективність у взаємозалежній реальності. Це – будівництво команди, робота в команді, розвиток згуртованості і творчої взаємодії з іншими людьми. Хоча ви і не можете контролювати парадигми інших людей і сам синергетичний процес, головні фактори синергії лежать всередині вашого Кола Впливу [12].

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Враховуючи цей чинник, плануємо на інтерактивних семінарських заняттях, використовуючи синергетичний підхід, як викладач гуманітарних дисциплін у коледжі виховувати почуття патріотизму, гордості за свою країну та поваги до військової доблесті предків. Вважаю, що студенти, які мислять «синергетично», вже не зможуть оцінювати свої рішення та поведінку лише прямолінійно, порівнюючи з попереднім й подальшим положенням проблеми морального і духовного відродження суспільства. Вони вже будуть порівнювати реальний хід наступних подій з вірогідним ходом подій при альтернативному ключовому рішенні, не звертаючи увагу на вплив сьогочасних настроїв, політичних симпатій та антипатій.

Актуальними напрямками подальшого розроблення окресленої проблеми є поглиблене теоретичне та практичне вивчення особливостей використання синергетичного підходу для формування патріотизму у студентської молоді.

Література

1. Коломієць С. В. Синергетичний підхід до системи вищої освіти в умовах інформаційного суспільства / С. В. Коломієць // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. – 2009. – Вип. 149. – С. 138-141.
2. Хакен Г. Синергетика: Пер. с англ. – М., 1980. - 406с.
3. Добронравова И.С. Синергетика: становление нелинейного мышления. К. , 1990. – 152 с.
4. Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Синергетика как новое мировидение: диалогс И.Пригожиным // Вопросы философии. 1992. № 12. С. 3–20.
5. Назаретян А.П. Синергетика в гуманитарном знании: предварительные итоги // Общественные науки и современность. М., 1997. № 1. С. 91–98.
6. Кушнір В. Системно-синергетичні уявлення про управління педагогічним процесом // Освіта і управління. 2004 Т. 3. № 4. С. 54–58.
7. Вознюк О.В. Розвиток вітчизняної педагогічної думки: синергетичний підхід: Монографія /за ред. проф. П.Ю. Сауха. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 184 с.

8. Євтодюк А. В. Синергетичні засади моделювання освітніх систем : авт. дис. кандидата філос. наук: 09.00.03 / Євтодюк А.В.; АПН України. Ін-т вищ. Освіти. – К., 2002. – 20 с.
9. Стьопіна О.Г. Виховання патріотизму у студентської молоді засобами мистецтв: авт. дис. кандидата пед. наук: 13.00.07 / Стьопіна Олена Геннадіївна. – Луганськ, 2007. – 23с.
10. Рашидова С. С. Виховання почуття патріотизму старшокласників на культурно-художніх традиціях Донбасу: авт. дис. кандидата пед. наук: 13.00.07 / Рашидова Світлана Станіславівна. – Луганськ, 2007. – 21 с.
11. Зеленов Є.А. Теоретичні основи планетарного виховання студентської молоді: монографія/ Є. А. Зеленов; Східноукраїнський національний ун-т ім. Володимира Даля. – Луганськ: Ноулідж, 2008. – 272 с.
12. Кови Стивен Р. Семь навыков высокоэффективных людей. Возврат к Этике Характера / Пер. с англ.- М.: Вече, Персей, АСТ, 1998. – 480с.

В статье уделяется внимание преимуществам синергетического подхода в преподавании гуманитарных дисциплин студентам колледжа.

***Ключевые слова:** синергетика, учебно-воспитательный процесс, духовность, духовные ценности, духовное возрождение, духовный мир, мораль, моральные нормы, духовно-моральное воспитание.*

***Annotation.** The article deals with benefits of synergetic approach for College Students by learning humanitarian subjects.*

***Key words:** ideas and principles of synergetic, teaching and educational process, spirituality, spiritual values, spiritual revival, spiritual world, morality, morals, spiritually-moral education.*

Колеснікова Єлизавета Борисівна – викладач історії ВП «Луганський коледж технологій та дизайну Луганського національного університету імені Тараса Шевченка» (м. Луганськ, Україна).

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Є.А. Зеленов.